

ФОМЕНКО М. В.,

ад'юнкт

*(Харківський національний університет
внутрішніх справ)*

УДК 343.41

**ЗМІСТ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЯК СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ДІЯННЯ
У СКЛАДІ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 170 КК УКРАЇНИ**

У статті проаналізовано питання щодо змісту перешкодження як суспільно небезпечного діяння у складі злочину, передбаченого ст. 170 КК України. На підставі логіко-семантичного та морфологічного аналізу доводиться, що перешкодження завжди є протиправним впливом на діяльність. Запропоновано поняття і визначено зміст перешкодження законній діяльності профспілок, політичних партій, громадських організацій.

Ключові слова: соціальна діяльність, профспілка, політична партія, громадська організація, перешкодження, суспільно небезпечне діяння, зміст.

В статье проанализированы вопросы, касающиеся содержания препятствование как общественно опасного деяния в составе преступления, предусмотренного ст. 170 УК Украины. На основании логико-семантического и морфологического анализа доказывається, что препятствование всегда является противоправным влиянием на деятельность. Предложено понятие и определено содержание препятствования законной деятельности профсоюзов, политических партий, общественных организаций.

Ключевые слова: социальная деятельность, профсоюз, политическая партия, общественная организация, препятствование, общественно опасное деяние, содержание.

The article is devoted to the problem of preclusion as a socially dangerous act in corpus delicti, provided in the Article 170 of the Criminal Code of Ukraine. Based on logic-semantic and morphologic analysis it ascertains that preclusion is always an illegal influence on activity. It proposes notion and defines content of preclusion of legal activities of labour unions, political parties, non-governmental organizations.

Key words: social activity, labour union, political party, non-governmental organization, preclusion, socially dangerous act, content.

Вступ. Перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій (ст. 170 Кримінального кодексу (надалі – КК) України) характеризується високим ступенем суспільної небезпечності. Поширення цього злочину підриває фундамент демократичного устрою українського суспільства, нівелює базові механізми захисту прав найманих працівників, розмиває інституційну основу громадянського суспільства. Водночас сучасна слідча і судова практика відчуває труднощі у застосуванні ст. 170 КК України через відсутність єдиного й чіткого розуміння змісту суспільно небезпечного діяння, яке виражається законодавчою категорією «перешкодження», що диктує необхідність у здійсненні відповідного дослідження.

Кримінально-правові проблеми протидії злочинам проти виборчих, трудових та інших особистих прав громадян висвітлювались у роботах Р.С. Вереси, Н.О. Гуторової, С.К. Грищука, Я.О. Лантінова, С.Я. Лихової, М.І. Мірошника, В.І. Павликівського, С.Я. Тація, М.І. Хавронюка та інших науковців. Визнаючи істотний вклад цих учених у вирішення заявленої проблематики, слід усе ж вказати на брак наукової уваги саме до проблем об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України, зокрема до змісту суспільно небезпечного діяння, що й зумовлює актуальність теми цієї статті.

Постановка завдання. Метою статті є характеристика змісту суспільно небезпечного діяння щодо перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій.

Результати дослідження. Звертаючись безпосередньо до аналізу ознак об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України, зауважимо, що він сформульований законодавцем як формальний: єдиною обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є суспільно небезпечне діяння, що

виражається у *перешкоджанні* законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій. Крім того, диспозиція вказаної статті є бланкетною, адже відсилає для з'ясування критеріїв законності діяльності вказаних різновидів об'єднань до конституційних та адміністративно-правових нормативних актів. Причому на саме діяння вказує лише термін «перешкоджання». Утім, з'ясування його змісту, форм, проявів безвідносно об'єкта його спрямування, вектора «прикладення сили» не видається за можливе. Для належного опису і пояснення суспільно небезпечного діяння вважаємо за доцільне використати метод аналізу, який передбачає логічне розчленування досліджуваного явища на складники з подальшим його синтезом. Тобто пропонуємо з'ясувати окремо значення категорій «перешкоджання», «законна діяльність професійних спілок, політичних партій, громадських організацій» із подальшою їх логіко-семантичною та юридико-догматичною інтегративною інтерпретацією у межах кримінально-правової норми.

У своєму монографічному дослідженні В.І. Павликівський також визначає перешкоджання як діяння, що створює перепони чому-небудь. При цьому, як вказує учений, сам термін «перешкоджання» не викликає особливих труднощів у розумінні [1, с. 203–204]. Ми не схильні поділяти однозначність суджень В.І. Павликівського щодо тлумачення категорії, яка використовується законодавцем на позначення суспільно небезпечного діяння у складі злочину, передбаченому ст. 170 КК України. Справді, маємо погодитись із тим, що саме таке визначення надається більшістю тлумачних словників. Але важливо зауважити на одній суттєвій обставині: викладене розуміння «перешкоджання» тяжіє радше до значення російського терміна «препятствование», аніж до власного, що походить від кореневого слова «школа». Синонімізація «препятствования» та «перешкоджання» спостерігається практично у всіх російсько-українських словниках. Маємо констатувати фактичну підміну змісту поняття, яке пов'язане зі шкодою, на зміст поняття, яке пов'язане із перепонюю. І хоча ці поняття близькі за змістом, але, вочевидь, не рівнозначні. Тому, на нашу думку, слід вказати, що, на відміну від російського термінологічного аналога «препятствование» (створювати перепону, слугувати перепонюю, не допускати чогось), «перешкода» набуває в україномовній інтерпретації дещо іншого змістовного відтінку. Зокрема, не йдеться про створення виключно перепони для чогось, що впливає із тлумачення категорії «препятствование». Більш вдалим відповідником останньої в українській мові є словосполучення «бути на заваді». У перешкоджанні ж йдеться про заподіяння шкоди (російською – «вред»), а не лише перепони; кореневим словом є саме шкода.

Слід також звернутись і до деяких морфологічних і семантичних характеристик префіксу «пере-». У мовознавчій літературі зазначається, що він вказує на ознаку повторної дії, «через щось, когось» (курсив наш. – М.Ф.); словотвірна одиниця, що виокремлюється в іменнику зі значенням проміжку між тим, що названо мотивуючим іменником; словотвірна одиниця, що утворює дієслова доконаного виду зі значенням: з одного місця в інше або через що-небудь спрямувати дію [2]. Префікс «пере-» надає дієслову руху словотвірного значення «випередження одного об'єкта іншим». Також його вживають на означення часових меж у процесі розгортання динамічної ознаки [3, с. 363].

У поєднанні з коренем «шкод-» у терміні «перешкоджання» префікс «пере-» впливає на зміст діяння, яке має розумітись як вплив на когось, щось через заподіяння шкоди. Отже, заподіяння шкоди є засобом досягнення віддаленої мети перешкоджання. Таким чином, шкода не є самоціллю; вона постає інструментом, чинником впливу. Саме тому характер перешкоджання пов'язується безпосередньо з його об'єктом, значною мірою визначається властивостями останнього, а також метою впливу. У розрізі предмета цього дослідження та виходячи із чинної диспозиції ст. 170 КК України, – із законною діяльністю конкретного об'єднання та бажанням винного її змінити, припинити. Таким чином, перешкоджання такої діяльності має проявлятись у заподіянні шкоди, яка виражається через негативні зміни у змісті, спрямованості діяльності, що є наслідком порушення певних суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів, а також звуження можливостей виконати юридичні обов'язки. При цьому така шкода не є самоціллю, що відповідає самій природі професійних спілок, політичних партій, громадських організацій як форм асоціації громадян, заради задоволення, захисту інтересів, прав і свобод яких вони створюються та функціонують.

Звідси впливає важливий висновок: перешкоджання завжди є протиправним, адже йдеться про заподіяння шкоди правам, свободам, законним інтересам. Створення ж перепон діяльності (зокрема, законній) професійних спілок, політичних партій, громадських організацій цілком може бути законним. Наприклад, судова заборона (встановлення обмеження щодо місця, часу) на проведення масових заходів політичною партією у зв'язку з існуванням загрози громадській безпеці та громадському порядку. Створення такої перепони у вигляді постанови адміністративного суду є законним у разі збереження законності діяльності політичної партії. За змістом же ст. 170 КК України йдеться саме про незаконне створення перепон діяльності вказаних видів об'єднань. Такі діяння цілком можуть бути описані за допомогою категорії «перешкоджання» без додаткового використання прикметника «законна» щодо діяльності, стосовно якої таке перешкоджання здійснюється.

Встановлюючи зміст перешкоджання у контексті складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України, слід з'ясувати, що означає перешкоджати *діяльності*. За М. Вебером, основним змістом соціальної діяльності є так звана «проблема смислу» людських дій. Вона пов'язана із системою діяльності засобами структурування у культурній системі смислових орієнтацій, які охоплюють пізнавальні «відповіді», не обмежуючись ними [4, с. 126]. Ця аналітична схема є важливою для ідентифікації діяльності саме як об'єкта перешкоджання, тобто саме як діяльності профспілки, чи-то політичної партії, громадської організації, їх органів. Іншими словами: будь-яка соціальна діяльність має володіти набором індикаторів соціальної ідентифікації, тобто вказувати на належність її суб'єкта як носія та водночас соціальних смислів (ідей, образів, зокрема несамототожних – так званих симулякрів). Такими індикаторами можуть слугувати цілі та конкретні результати діяльності щодо їх досягнення. У цьому аспекті ключову роль відіграє зіставлення останніх зі *статутними завданнями* чи-то професійної спілки, чи-то політичної партії, громадської організації, їх органів. Вказані завдання, в які вкладається визначений соціальний смисл, вирізняють ці асоціації з-поміж інших соціальних суб'єктів, надаючи змогу їх ідентифікувати.

Цю обставину слід мати на увазі як під час тлумачення кримінально-правової норми, закріпленої у ст. 170 КК України, так і у процесі правотворчості, спрямованої на оптимізацію останньої, а також у процесі правозастосування, зокрема кваліфікації. Важливо усвідомити, що соціальними смислами, ідентифікованими саме з відповідними різновидами асоціацій, володіє виключно їхня *статутна діяльність*. Перешкоджання саме їй, а не будь-якій іншій діяльності профспілок, політичних партій, громадських організацій, їх органів характеризується суспільною небезпечністю у розрізі заподіяння шкоди тим суспільним відносинам, які охороняються кримінально-правовою нормою ст. 170 КК України.

Додатково варто звернути увагу на іншу юридично значущу обставину: як з об'єктивної сторони проявляє себе статутна діяльність? Для відповіді на це питання звернімося до аналітичних можливостей структурно-функціонального аналізу Т. Парсонса, який зробив вдалу спробу формування єдиного для соціальних наук теоретичного фундаменту дослідження соціальної дії і діяльності. У своїй всесвітньо відомій праці «Про структуру соціальної дії» (1937 р.) учений запропонував вельми продуктивний із гносеологічного погляду підхід, згідно з яким соціальна діяльність охоплює: а) суб'єктів (агентів, акторів), які визначають *мету* і соціальну зумовленість діяльності загалом; б) об'єкти, на які спрямована діяльність суб'єктів; в) засоби, що використовуються суб'єктами для досягнення цілей впливу на об'єкт; г) ситуацію як комплекс об'єктивних та суб'єктивних факторів, що стимулюють, ускладнюють, мотивують чи демотивують суб'єкта і його діяльність; д) процес, тобто заходи, які застосовуються суб'єктом для досягнення соціальної мети [5, с. 110–114].

Доробок Т. Парсонса у створенні універсальної теоретичної моделі соціальної діяльності беззаперечний. Однак, не заглиблюючись у її тонкощі, звернімо увагу на два моменти. Перший полягає у тому, що, за слушним зауваженням ученого, соціальна діяльність завжди є телеологічною [5, с. 112], тобто цілеспрямованою. Це означає залежність соціальної діяльності саме від статутних положень профспілки, політичної партії, громадської організації, їх органів. Другим важливим моментом є те, що ідентифікація соціальної діяльності профспілок, політичних партій, громадських організацій, їх органів має відбуватись у поєднанні (в єдності) з її об'єктивними проявами через відповідні структурні елементи механізму такої діяльності. Вище ці елементи названі. Проекція відповідних теоретичних положень на площину дослідження спрямованості суспільно небезпечного діяння як об'єктивної ознаки складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України, дає можливість виокремити такі генералізовані об'єкти впливу з боку винного, що вказують на спрямованість (а не на спосіб) суспільно небезпечного діяння щодо перешкоджання діяльності профспілки, політичної партії, громадської організації, їх органів:

1) *суб'єкти* системи соціальної діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організації чи їх органів, а саме:

а) члени профспілки, політичної партії чи громадської організації, наймані працівники за трудовим договором, контрактом або особи, які виконують певні дії в інтересах профспілки, політичної партії чи громадської організації на підставі цивільно-правової угоди (наприклад, особа, яка розповсюджує агітаційні матеріали політичної партії за разову грошову винагороду). Саме ці особи афіліуються із вказаними видами об'єднань через відчуження результатів праці; їхня діяльність у контексті досліджуваного перешкоджання є деперсоніфікованою. Найчастіше у слідчій практиці трапляються випадки так званого «тиску» – переслідування за місцем основної роботи членів профспілок, політичних партій, громадських організацій за їхню активну участь у вказаних об'єднаннях. Таке переслідування може виражатись у позбавленні преміювання, переведенні на іншу роботу, створенні без необхідності незручного графіку роботи конкретному працівникові, звільненні тощо. Не виключається і переслідування із застосуванням «адміністративного ресурсу»: створення адміністративних перепон (невидача дозволів, ліцензій та ін.), вибіркове (за принципом належності

до об'єднання) притягнення до адміністративної відповідальності, завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою, притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови тощо. За наявності для того підстав подібні дії винного мають кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ст. 170 та ст.ст. 364, 371, 372 або 375 КК України відповідно;

б) інші особи, які є суб'єктами правовідносин за участю профспілок, політичних партій, громадських організацій, їх органів. До таких осіб можуть належати працівники органів державної влади, місцевого самоврядування, а в окремих випадках – наймані працівники, інтереси яких представляє, захищає профспілка тощо;

в) інші особи, які є близькими для членів профспілок, політичних партій, громадських організацій, впливаючи на які, існує можливість опосередковано вплинути на діяльність зазначених об'єднань. Так, Головним слідчим управлінням Національної поліції за фактом вчиненого на території АРК незаконного проникнення у житло (і проведення там обшуків) батьків директора кримськотатарського телеканалу АТР (редакційна політика якого ґрунтується на інформаційному спротиві окупації АРК) та керівника громадської організації «Звільнення Криму» Л.Е. Іслямова розпочато кримінальне провадження за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 162 та ст. 170 КК України [6]. Вважаємо таку кваліфікацію цілком правильною. Має місце ідеальна сукупність вказаних злочинів: через порушення прав і свобод батьків керівника громадської організації та у зв'язку з його громадською діяльністю здійснюється перешкодження діяльності громадської організації загалом;

г) інші особи, які не є членами профспілки, політичної партії чи громадської організації, але є їх прихильниками, соціальною опорою, тобто поділяють відповідні ідеї, виражають підтримку, зокрема у власній політичній, громадянській активності, діяльності;

2) процес, тобто конкретні заходи, які застосовуються (здійснюються) профспілкою, політичною партією, громадською організацією, їх органами як зміст соціальної діяльності. Іншими словами: перешкодження може бути спрямоване не безпосередньо на суб'єктів, а на заходи, які організовуються колективно або ж які не мають чітко визначеної суб'єктної ідентифікації, здійснюються від імені та в інтересах об'єднання загалом, а саме: а) інформаційні заходи: перешкодження поширенню інформації про діяльність професійних спілок, політичних партій, громадських організацій; дезінформація; несанкціоноване втручання у роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), що призвело до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, яку використовує у своїй діяльності професійна спілка, політична партія, громадська організація тощо. За наявності для того підстав такі дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 170 та однією зі ст.ст. 361–363-1 КК України відповідно; б) організаційні заходи. Злочинні дії досліджуваного характеру проявляються у цьому аспекті у перешкодженні проведенню зустрічей із діловими партнерами, зборів тощо; в) правові (правореалізаційні) заходи, які полягають у вчиненні від імені профспілки, політичної партії, громадської організації чи їх органів дій, спрямованих на реалізацію суб'єктивних прав. Перешкодження цим заходам, зокрема, може проявлятися у безпідставній відмові реєстрації змін керівного складу політичної партії, громадської організації, умисному ненаданні відповідей на звернення профспілок, політичних партій, громадських організацій, невиконанні прийнятих ними рішень, якщо таке виконання є обов'язковим згідно з чинним законодавством, тощо.

Таким чином, у розумінні перешкодження статутній діяльності профспілок, політичних партій, громадських організацій, їх органів слід виходити із системного та соціального характеру цієї діяльності. Такі її риси зумовлюють і відповідний характер перешкодження. Ідеться фактично про злочинну протидію розгортанню діяльності зазначених об'єднань. Функціонально вона (протидія) може бути спрямована як на окремих суб'єктів, афілійованих із профспілкою, політичною партією чи громадською організацією, так і на заходи (інформаційні, організаційні, правові), які організуються, проводяться, здійснюються профспілками, політичними партіями чи громадськими організаціями як юридичними особами і в яких виражається процедурний аспект їхньої діяльності. Іншими словами: *перешкодження може здійснюватись через вплив на діяльність як таку або ж на її суб'єктів (на волю осіб).*

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що у характеристиці змісту перешкодження має йтися насамперед про його спрямованість. Ця характеристика суспільно небезпечного діяння є близькою до його способу, однак не тотожна йому. Спрямованість виражає зовнішню направленість діянь на певний об'єкт. Доцільність оперування цією категорією зумовлена складністю самого об'єкта (у структурно-функціональному значенні) перешкодження, яким є соціальна діяльність профспілок, політичних партій, громадських організацій, їх органів. Опис і пояснення цієї категорії має передбачати багатогранну будову тих об'єктивних явищ і процесів, на позначення яких вона використовується. І в цьому аспекті вирізнення спрямованості дій (щодо перешкодження) на окремі складники соціальної діяльності видається необхідним для забезпечення коректності й адекватності зіставлення досліджуваних

конструктив. Таким чином, спрямованість виражає якість, а не спосіб суспільно небезпечного діяння. Способи ж, виходячи з диспозиції ст. 170 КК України, можуть бути різними та на кваліфікацію не впливають. Отже, у найбільш узагальненому вигляді *під перешкодженням статутній діяльності профспілок, політичних партій, громадських організацій, їх органів слід розуміти спрямований на зміну чи припинення такої діяльності фізичний та/або інформаційний (зокрема, через видання правозастосовних, розпорядчих та інших правових актів, а також шляхом технічного втручання у комп'ютерні мережі) вплив на її суб'єктів та/або вчинювані ними заходи, внаслідок якого завдається безпосередня шкода правам, свободам та законним інтересам як самих суб'єктів такої діяльності, так і інших осіб, пов'язаних із ними чи їхньою діяльністю.* Перспективи подальших розробок вбачаються у визначенні юридичного моменту закінчення злочину, передбаченого ст. 170 КК України, з огляду на сформоване уявлення про зміст перешкодження.

Список використаних джерел:

1. Павликівський В.І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні : [монографія] / В.І. Павликівський. – Харків : Панов, 2016. – 488 с.
2. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный / Т.Ф. Ефремова. – М. : Русский язык, 2000. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.efremova.info/word/rete.html#WQ8SHtSLSt9>.
3. Івасишина Т.А. Словотвірні дієслівні префікси в контексті синонімічних відношень / Т.А. Івасишина // *Studia Linguistica*. – 2010. – Вип. 4. – С. 360–364.
4. Вебер М. Социология религии / М. Вебер ; пер. М.И. Левиной // *Избранное. Образ общества*. – М. : Юрист, 1994. – С. 78–269.
5. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс. – СПб. : Академический Проект, 2000. – 880 с.
6. МВС України порушило дві кримінальні справи через обшуки в Криму // *Crimea SOS* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://krimsos.com/ua/news/mvd-ukrainy-vozbudilo-dva-ugolovnykh-dela-izza-obyskov-v-krymu/>.

